

TVRĐAVA STARI GRAD KAO TURISTIČKA DESTINACIJA OPĆINE TRAVNIK

OLD TOWN FORTRESS AS A TOURIST DESTINATION OF TRAVNIK

Tarik Džambegović

Apstrakt: Teritorija Srednjobosanskog kantona se nalazi na veoma povoljnom geografskom položaju, na križanju puteva, te se mnogo ljudi koji prolaze kroz srednju Bosnu zaustavi upravo u Travniku. Travnik je grad koji obiluje historijom i kulturno-historijskim nasljeđem, a tvrđava Stari grad je svakako jedna od glavnih atrakcija u vezirskom gradu. Cilj rada je predstavljanje uloge i značaja tvrđave Stari grad kao turističke destinacije grada Travnika, odnosno, koliko je obnova i renoviranje tvrđave imalo doprinosa u atraktivnosti i povećanju popularnosti grada Travnika kao turističke destinacije u srednjoj Bosni. Tvrđava Stari grad je jedna od najstarijih utvrda u Bosni i Hercegovini, te su vrijeme i ratni sukobi uzeli danak na samoj građevini. Obnova tvrđave je vršena u nekoliko faza, te danas predstavlja jednu od najljepših historijskih građevina u Bosni i Hercegovini.

U radu će također biti izvršena komparacija prijavljenih noćenja u općini Travnik prije, tokom i nakon obnove tvrđave. Osim statističkih podataka za broj noćenja, biti će prikazana i ispunjenost strateškog cilja “Uređen prostor i očuvan okoliš” u strategiji razvoja općine Travnik. Važno je napomenuti da osim kvantitativnih benefita koje donosi tvrđava Stari grad kao turistička destinacija u Travniku, postoje i kvalitativni benefiti u smislu povećanja zadovoljstva kulturnim životom građana u Travniku, a isti će također biti predstavljeni u ovom radu.

Ključne riječi: turizam, Travnik, Stari grad, tvrđava, strategija, kultura

Key word: tourism, Travnik, Old Town, fortress, strategy, culture

Abstract: The Middle Bosnia Canton is located in very favorable geographical position, on road crossings, and because of that, many people who travel through middle Bosnia, often stop in Travnik. Travnik is a town with lot of history and cultural-historical heritage, and Old Town fortress is definitely one of the main attractions in vizier's town. The overall goal of this paper is to present the role and significance of fortress Old Town as a touristic destination of Travnik and what influence did the restoration and renovation had in increment of popularity of Travnik as a touristic destination in middle Bosnia. Old Town fortress is one of the oldest fortress' in Bosnia and Herzegovina, so the time and war conflict had taken their toll on the fortress. Restoration was conducted in several phases and fortress represents one of the most beautiful historical buildings in Bosnia and Herzegovina today.

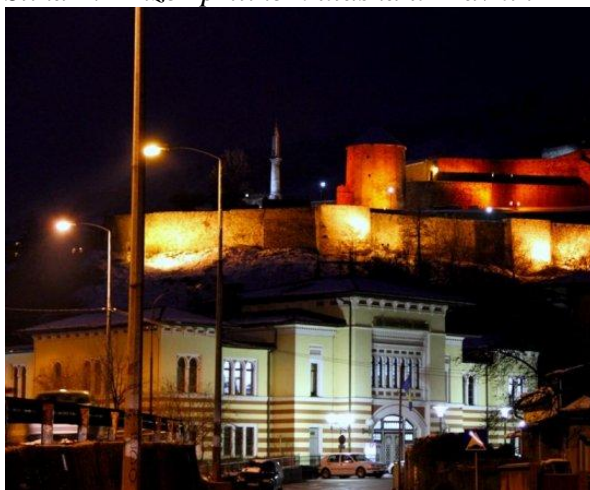
In this paper the comparison of the reported visits will be conducted, before, during and after the restoration. Besides the statistical data, the fulfillment of strategic goal “Decorated space and preserved environment” in Strategy of development of Travnik municipality will also be presented. Its important to emphasise that besides the quantitative benefits that fortress brings to Travnik, there are also qualitative benefits like increase in pleasure of cultural life of population in Travnik, and those qualitative benefits will also be presented.

UVOD

Tvrđava Stari grad u Travniku je po mišljenju mnogih stručnjaka jedan od najljepših objekata te vrste u Bosni i Hercegovini. Tačna godina izgradnje ove utvrde nije poznata, ali se pretpostavlja da je izgrađena u drugoj polovini XIV ili prvoj polovini XV stoljeća. "Po načinu gradnje i drugim indicijama pretpostavlja se da ju je dao sagraditi kralj Tvrtko II Kotromanić, ali historičari smatraju da je mogući graditelj i kralj Stjepan Dabiša."⁷⁴

Tvrđava Stari grad se nalazi na istočnoj strani Travnika, te po mišljenju mnogih turista, upravo zbog tvrđave, Travnik ima jedan od najljepših prizora prilikom ulaska u grad.

Slika 1: Prizor prilikom ulaska u Travnik



Izvor:

<http://www.avaz.ba/storage/2015/11/25/thumbnails/5655b184-8c38-4b18-b5f6-7a020a0a0a64-travnik-ulaz-718x446.JPG>

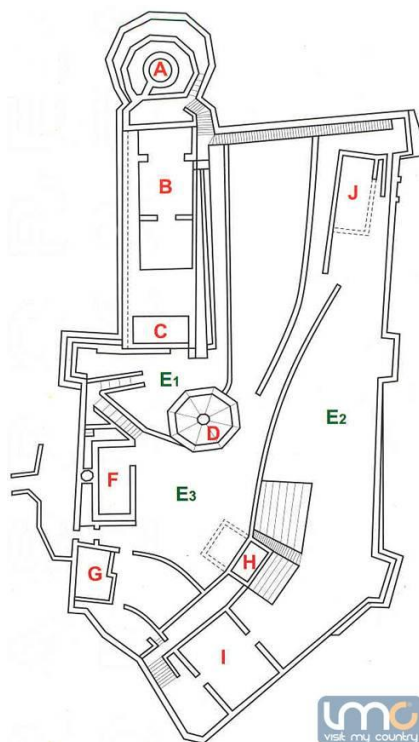
Do danas je izvršeno mnogo reparacija na samom objektu, da bi se isti sačuvao od propadanja i urušavanja usljed djelovanja prirodnih elemenata, te tvrđava Stari grad ima status nacionalnog spomenika u Bosni i Hercegovini.

Od sredine XX stoljeća, odnosno od 1953. godine, tvrđava se nalazi pod patronatom Zavičajnog muzeja Travnik. Kroz historiju, tvrđava se koristila za različite svrhe. 1699.

godina je godina kada je vezir Defterdar Halil paša Ćoso prenio vezirsku stolicu u Travnik, te Travnik od tada slovi za vezirski grad. Međutim tokom XVIII i XIX stoljeća tvrđava se koristila kao kazamat i mjesto za pogubljenje neposlušnika i prestupnika. Poznata je činjenica da je 1821. godine, unutar zidina tvrđave Stari grad, izvršena egzekucija Abulvehaba Ilhamije Žepčaka, zbog kaside *Čudan zeman nastade* zbog koje je ušao u sukob sa Dželaludin pašom, koji je tada obavljao funkciju vezira.

Samoj tvrđavi Stari grad se može pristupiti preko mosta koji spaja obale potoka Hendek, čija je karakteristika da zavisno od vremenskih prilika zna u potpunosti presušiti. Tvrđava obuhvata površinu od cca. 11.000 m², te se sastoji od nekoliko objekata, kao što je prikazano na slici 2.

Slika 2: Tlocrt tvrđave Stari grad u Travniku



Izvor: http://www.visitmycountry.net/bosnia_herzegovina/bh/images/stories/tvrđjave/travnik/mapa_tvrđjava_travnik.jpg

Jedna od najinteresantnijih dijelova tvrđave Stari grad je šesnaestougona kula (heksadekagon), visine 11 metara, a koja je

⁷⁴ Izvor: <http://muzejtravnik.ba/tvrđava-stari-grad/>

izgrađena sa takvom preciznošću da i današnji graditelji ostaju bez daha kada se nađu ispred kule. Važno je napomenuti da je tvrđava Stari grad imala funkciju vojne utvrde, a posljednji put je za tu upotrebu korištena 1948. godine, nakon završetka II svjetskog rata, međutim, tvrđava je za funkciju upotrebljavana veoma kratko. Danas Stari grad predstavlja jednu od glavnih turističkih atrakcija, pružajući fenomenalan pogled na vezirski grad, kao i mjesto na kojem se turisti mogu osvježiti tokom vrućih ljetnih dana. Osim navedenog, Stari grad predstavlja i mjesto

održavanja mnogih kulturnih događaja u Travniku, koncerata, izložbi, promocija i sl.

PERIOD OD II SVJETSKOG RATA DO RATA 1992 – 1995.

Kao što je već naglašeno, tvrđava Stari grad je 1953. godine stavljena pod patronat Zavičajnog muzeja Travnik, da bi iste godine počeli radovi na uređenju tvrđave, koja je bila u veoma lošem stanju nakon završetka II svjetskog rata. U tabeli 1. prezentirani su radovi i godine izvođenja istih u periodu od 1953. do 1986. godine.

Tabela 1: Hronološki pregled izvršenih radova na tvrđavi Stari grad

Godina intervencije	Opis izvršenih radova
1953.	Izvršeni su arheološko-konzervatorski radovi, ispražnjen je otvor na sredini bastiona (na tlocrtu A);
1957.	Izvršena je rekonstrukcija prilaznog mosta preko potoka Hendek, drvena ograda je zamjenjena zidićem od sedre;
1958.	Izvršena je manja intervencija na poligonalnoj kuli;
1960.-tih	Zatrpani prostor dvorišta B je oslobođen od naslaga zemlje, nasip je izmješten u donje dvorište E2, u sklopu unutrašnjeg dvorišta B napravljen je amfiteatar;
1969.	Izvršena je rekonstrukcija stepeništa, koje je prislonjeno uz sjeverni zid i koje vodi do bastiona;
1970.	Izvršeni su sanacioni radovi na poligonalnoj kuli te konzervatorsko-restauratorski radovi na zapadnoj toreti iznad Hendeka;
1977.	Nakon zemljotresa 1976. godine, došlo je do velikog oštećenja prilaznog mosta preko Hendeka. Tim Zavoda za zaštitu spomenika kulture BiH je izvršio snimanje situacije, te je tada prvi put urađen idejni projekat restauracije i revitalizacije tvrđave.
1984.	Obnovljen je kameni prilazni most;
1985.	Obnovljeni su zidovi odbrambenog bedema na istoku;
1986.	Izvršeni su restauratorski radovi na istočnom bedemu, prema Plavoj vodi;

Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Travnik

Pred početak rata 1992 – 1995., tvrđava je bila u relativno dobrom stanju, nije bilo značajnijih oštećenja ili urušavanja zidina. Osim činjenice da je Stari grad privlačio mnoštvo turista i putnika koji su prolazili kroz vezirski grad, na Starom gradu su održavani i kulturno – umjetnički performansi, među kojima je i prvi Festival amaterskih pozorišta BiH, koji je održan u amfiteatru Starog grada.

PERIOD NAKON RATA 1992 – 1995.

Tokom rata 1992 – 1995. godine, tvrđava Stari grad je pretrpjela mnoga oštećenja uzrokovana kako ratnim dejstvima, tako i djelovanjem vremenskim prilika. Uprkos činjenici da se radilo o veoma kratkom vremenskom periodu u kojem se Stari grad nije mogao održavati, stanje je bilo veoma loše, do te mjere da Stari grad nije bio

siguran za posjetitelje. 1999. godine je pokrenuta kampanja s motom “Želim spasiTI Stari grad”, a pokretač kampanje je bio Zavičajni muzej Travnik. Iste godine se pristupilo i prvim intervencijama na

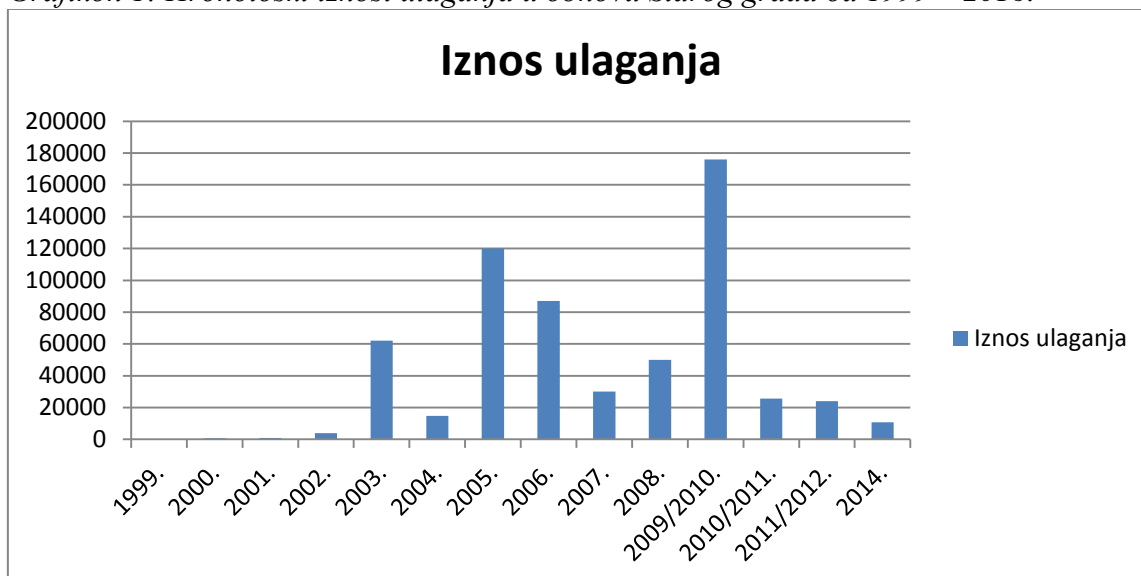
tvrdavi. U tabeli 2. se može vidjeti hronološki pregled intervencija, kao i iznose ulaganja i glavne finansijere i sufinansijere.

Tabela 2: Hronološki pregled izvršenih radova u postratnom periodu

Godina intervencije	Opis izvršenih radova	Iznos ulaganja	Finansijer/ sufinansijer
1999.	Čišćenje terena	-	Zav. muzej Tr.
2000.	Čišćenje terena	600 KM	Zav. muzej Tr.
2001.	Čišćenje terena	800 KM	Zav. muzej Tr.
2002.	Saniranje oštećenja na prilaznom mostu i obnova postolja za osmougaonu klupu ispred kule	4.000 KM	Vlada SBK
2003.	Montaža ljetne pozornice, električni radovi,	62.000 KM	Fondacija Mozaik / ZmT, Općina Travnik, Vlada SBK
2004.	Komunalna infrastruktura	7.300 KM	Zav. muzej Tr.
	Restauratorski radovi	4.900 KM	Vlada SBK
	Čišćenje terena	2.500 KM	Zav. muzej Tr.
2005.	Sanaciono-konzervatorski radovi	8.000 KM	Fed. min. kulture i sp.
	Sanaciono-konzervatorski i restauratorski radovi	111.994 KM	EURED program / Zav. muzej Tr.
2006.	Sanaciono-konzervatorski i restauratorski radovi	87.043 KM	SIDA i USAID / FMKS, Općina Travnik i Zav. muzej Tr.
2007.	Sanaciono-konzervatorski i restauratorski radovi	30.000 KM	Fed. min. kulture i sp.
2008.	Sanaciono-konzervatorski i restauratorski radovi	50.000 KM	Fed. min. prostornog uređenja
2009/2010	Sanaciono-konzervatorski i restauratorski radovi	176.000 KM	Fed. min. prostornog uređenja
2010/2011	Sanaciono-konzervatorski i restauratorski radovi	25.650 KM	Fondacija Mozaik
2011/2012	Sanaciono-konzervatorski i restauratorski radovi	20.000 KM	Fed. min. kulture i sp.
	Postavljanje Edukativne staze	4.000 KM	Centar za edukaciju mladih
2014.	Sanaciono-konzervatorski i restauratorski radovi	10.653 KM	Zav. muzej Travnik
UKUPNO		605.440 KM	

Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Travnik

Grafikon 1: Hronološki iznosi ulaganja u obnovu Starog grada od 1999 – 2016.



Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Travnik

Iz navedenih podataka vidljivo je da je u periodu od 1999. do 2016. godine uloženo više od 600.000 KM u renoviranje, restauratorske i sanaciono konzervatorske radove. Danas je tvrđava Stari grad jedna od najuređenih i najljepših historijskih građevina u Bosni i Hercegovini.

Slika 3: Tvrđava Stari grad u Travniku



Izvor: travnički.info

ANALIZA TURISTIČKIH POSJETA I PREGLED BROJA POSJETA STAROM GRADU

Općina Travnik je geografski smještena u središtu Bosne i Hercegovine, na raskršću puteva sa sjevera na jug i sa istoka na zapad. Većina putnika koji prolaze kroz Travnik obavezno navrate na popularne travničke ćevape u restoran “Lutvina kahva”, na isto mjesto gdje počinje radnja romana “Travnička hronika” nobelovca Ive Andrića. U podnožju Starog grada, Plava voda predstavlja nezaobilaznu turističku atrakciju, a većina turista osim Plave vode posjeti i Stari grad. U tabeli 3. prikazan je broj prijavljenih noćenja i dolazaka turista na područje općine Travnik na osnovu podataka koji su za potrebe ovog članka dostavljeni iz Turističke zajednice Srednjobosanskog kantona.

Tabela 3: Broj dolazaka i prijavljenih noćenja na području općine Travnik

Godina	Dolasci	Noćenja
2013.	12.843	24.790
2014.	15.179	28.539
2015.	15.527	27.875

Izvor: Arhiv Turističke zajednice Srednjobosanskog kantona⁷⁵

⁷⁵ Podaci se odnose na evidenciju podataka u Turističkoj zajednici i to samo od strane smještajnih kapaciteta koji izvršavaju prijavu i odjavu gostiju. Veliki broj smještajnih objekata još uvijek ne izvršava svoju obvezu prijave i odjave turista, a najveći broj pružatelja usluga smještaja u domaćinstvu (vikend objekti, kuće i stanovi) ovu djelatnost obavlja na „crno“ koristeći neuređenost zakonskog okvira u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Nažalost, podaci koji se odnose na broj prijavljenih noćenja nisu relevantni zbog činjenice da turistički radnici ne vrše svoju obavezu prijave i odjave gostiju, te se u izvještaju koji je Turistička zajednica Srednjobosanskog kantona dostavila za potrebe pisanja ovog članka navodi se sljedeće:

“Analizom Turističke zajednice KSB/SBK je utvrđeno da je smanjenje broja ostvarenih noćenja i sam broj gostiju isključivo prouzročen aktivnostima subjekata koji su sa 31.01.2015. godine prestali vršiti prijavu i odjavu gostiju smatrajući da Odlukom Ustavnog suda prestaje i njihova obaveza prijave i odjave turista. Ako uzmemo prosječne vrijednosti dva smještajna subjekta na temelju evidencije ostvarenih dolazaka i noćenja istih u 2014. godini (3530 turista i 7332 noćenja) i to pridodamo u 2015. godini tada se može zaključiti da povećanje broja ostvarenih dolazaka na općini Travnik u 2015. godini zapravo iznosi najmanje 22,73%, dok povećanje ostvarenih noćenja na razni općine u 2015. godini iznosi najmanje 26,30%.

Uzimajući minimalne vrijednosti kapaciteta u pružanju usluga smještaja na općini Travnik (3600 ležaja) te popunjenost-iskoristivost tih kapaciteta od minimalnih 10% dolazi se do zaključka da se na području općine Travnik ostvari najmanje 131.000 noćenja u tijeku jedne godine. Shodno gore navedenom zaključujemo da statistički podatci sa kojim se raspolaže nisu relevantni za bilo kakvu stručnu analizu i prikazuju znatno manji broj ostvarenih dolazaka i noćenja nego je to u stvarnosti. Ipak i u takvim uvjetima na općini Travnik bilježi se konstantno povećanje broja dolazaka i noćenja turista, a uzimajući u obzir i realnu procjenu neevidentiranih dolazaka i noćenja

možemo reći da turizam u općini Travnik ima znatno veći učinak i rast nego to službene statistike pokazuju.“

Kao što je navedeno, i u uslovima gdje turistički radnici ne poštuju Zakon, te ne vrše prijavu i odjavu gostiju, realnom procjenom na području općine Travnik se bilježi konstantno povećanje broja dolazaka i noćenja turista, iako to statistički podaci nažalost ne pokazuju. Važno je napomenuti da je slična, ako ne i gora, situacija bila i prije samog početka obnove Starog grada, tako da je praktično nemoguće izraziti trend uticaja ulaganja u obnovu tvrđave u odnosu na broj posjeta i prijavljenih noćenja. Zbog nemogućnosti dobijanja relevantnih podataka, proračun o uticaju tvrđave Stari grad na broj turističkih posjeta Travniku nije moguće iskazati, odnosno kvantitativnu analizu o uticaju Starog grada na broj turističkih posjeta Travniku nije moguće uraditi, međutim kvalitativna analiza pokazuje sasvim zadovoljavajuće podatke. U toku godine, Stari grad bude tradicionalno mjesto okupljanja povodom Dana općine Travnik, gdje se čimburijadom uz fanfare dočeka prvi dan proljeća, koji je ujedno i Dan općine Travnik. Stari grad je također mjesto održavanja velikog broja tradicionalnih manifestacija, slikarskih kolonija, mnogobrojnih izložbi, promocija knjiga, koncerata i drugih performansa.

Podaci koji su dostupni iz dokumenta „Strategija razvoja općine Travnik za period od 2011. do 2015. godine“, a koji je izradila Komisija za planiranje općinskog razvoja, se ogledaju u broju individualnih i organizovanih posjeta Starom gradu u periodu od 2007. do 2010. godine, a koji su prikazani u tabeli 4.

Tabela 4: Pregled broja turista koji su posjetili Stari grad u periodu od 2007. do 2010. godine

Godina	2007.	2008.	2009.	2010. (do 1. 11.)
Individualne posjete	1.617	2.698	3.894	5.207 (odraslih lica) 2.121 (djece)
Organizovane posjete	6.309	6.283	8.361	3.326 (odraslih lica) 4.394 (djece)
Ukupno	7.926	8.983	12.255	15.048

Izvor: Strategija razvoja općine Travnik za period od 2011. do 2015. godine, str. 24.

„Iz tabele se može zaključiti da od 2007. do 2010. godine postoji konstantan i stabilan rast posjeta zbog permanentnog obogaćivanja i osmišljavanja sadržaja i generalno dobre organizovanosti u unutrašnjoj zoni Staroga grada. Najveći broj posjetilaca je iz Bosne i Hercegovine, uključujući i dijasporu, mada je uvrštavanjem Travnika u globalne turističke programe i ponude Bosne i Hercegovine, sve veći broj posjetilaca iz Turske, Slovenije, Hrvatske itd. u sklopu organizovanih grupa, ali i individualnih posjetilaca koji trenutno Bosnu i Hercegovinu doživljavaju kao avanturističku destinaciju.“⁷⁶

Iz podataka u tabeli 4. može se vidjeti da je od početka 2007. do novembra 2010. godine ostvaren porast posjeta Starom gradu od skoro 90%, što jasno govori da su turisti prepoznali napore lokalnih institucija, naročito Zavičajnog muzeja Travnik, na obnovi i restauraciji tvrđave.

ISPUNJENOST MJERA I PRIORITETNIH CILJEVA IZ STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE TRAVNIK

U dokumentu „Strategija razvoja općine Travnik za period od 2011. do 2015. godine“, navodi se pet strateških ciljeva:

- razvijena poslovna infrastruktura;
- razvijena i održiva privreda;
- razvijena komunalna infrastruktura;
- razvijene društvene djelatnosti;
- uređen prostor i očuvan okoliš.

Peti strateški cilj je interesantan, zbog činjenice da je podjeljen na tri prioriteta cilja, a to su:

- efikasno, plansko upravljanje prostorom i zemljištem radi bržeg i kvalitetnijeg razvoja općine Travnik;
- zaštita okoline, uz očuvanje prirodnih resursa, osnova je djelotvornog upravljanja životnom sredinom i za efikasan i ubrzan privredni razvoj;
- integracija kulturnog nasljeđa u turizam.

Prioritetni cilj „integracija kulturnog nasljeđa u turizam“ ima šest mjera koje su:

- izrada registra nepokretnih kulturnih dobara na području općine Travnik;
- kontinuirana aktivnost na pravnoj zaštiti kulturnih dobara;
- izrada plana i programa obnove i revitalizacije kulturnih dobara;
- promocija kulturnog nasljeđa;
- monitoring nad spomenicima kulture;
- donošenje strategije razvoja turizma na području općine Travnik.

Krenuvši od ispunjenosti mjera, možemo konstatovati da li je strateški cilj pod nazivom „Uređen prostor i očuvan okoliš“ ispunjen i u kojoj mjeri. Do trenutka završetka ovog članka, nije izrađen registar nepokretnih kulturnih dobara na području općine Travnik. JU Zavičajni muzej Travnik se kao institucija općine Travnik brine o pravnoj zaštiti kulturnih dobara (što je za posljedicu i imalo donošenje Odluke kojom se graditeljska cjelina Stari grad u Travniku proglašava nacionalnim spomenikom, još u januaru 2005. godine).

⁷⁶ Strategija razvoja općine Travnik za period od 2011. do 2015. godine, str. 24.

Nije poznato da li je izrađen plan i program obnove i revitalizacije kulturnih dobara, ali je sigurno da se vrši direktna i indirektna promociju kulturnog nasljeđa u Travniku. Uistinu je neupitna uloga koju ima JU Zavičajni muzej Travnik u monitoringu nad spomenicima kulture, naročito nad Starim gradom. Do trenutka finalizacije ovog članka, nažalost nije donesena strategija razvoja turizma na području općine Travnik, što je predstavljalo jednu od glavnih mjera unutar navedenog prioritetnog cilja.

Uzevši sve navedeno u obzir može se konstatovati da je prioritetni cilj pod nazivom „Integracija kulturnog nasljeđa u turizam“, unutar strateškog cilja „Uređen prostor i očuvan okoliš“, djelomično ispunjen, što nije zadovoljavajuće ukoliko uistinu postoji želja da se izvrši integracija kulturnog nasljeđa u turizam, a samim tim i da se da ogroman doprinos uređenju prostora i očuvanju okoliša, kao jednom od strateških ciljeva razvoja općine Travnik.

ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog u ovom radu, može se zaključiti da tvrđava Stari grad predstavlja uistinu jedno historijsko bogatstvo kojim je Travnik okićen. Izuzetno je pohvalna činjenica da su općina Travnik i JU Zavičajni muzej Travnik prepoznali potencijal Starog grada u ukupnoj turističkoj ponudi, a osim toga i da su prepoznali obavezu koje su prethodne generacije ostavile, u smislu očuvanja i održavanja Starog grada od propadanja.

Uvođenjem odgovarajuće zakonske regulative i redovnim inspekcijskim

nadzorom turističkih objekata, moguće je riješiti problem neprijavlivanja noćenja, a samim tim izvršiti i povećanje prihoda od naplate boravišnih taksi. Osim navedenog, rješavanjem tog problema otvaraju se mogućnosti za razvoj turističkih sadržaja koji su traženi u Travniku. Međutim, općina Travnik uistinu treba prepoznati važnost donošenja dokumenta „Strategija razvoja turizma općine Travnik“, da bi se tačno znala kako trenutačna pozicija kada je u pitanju turizam kao grana, tako i plan za razvoj turizma na području općine Travnik, koji će opet za posljedicu imati razvoj većine drugih djelatnosti.

LITERATURA

- [1] Strategija razvoja općine Travnik za period od 2011. do 2015. godine
- [2] <http://muzejtravnik.ba/tvrđava-stari-grad/>
- [3] Arhiv Zavičajnog muzeja Travnik
- [4] Arhiv Turističke zajednice Srednjobosanskog kantona
- [5] <http://muzejtravnik.ba/tvrđava-stari-grad/>

Posebnu zahvalnost za pomoć pri izradi ovog rada dugujem direktorici JU Zavičajni muzej Travnik, gospođi Fatimi Maslić, te direktoru Turističke zajednice Srednjobosanskog kantona, gospodinu Miroslavu Matoševiću.